

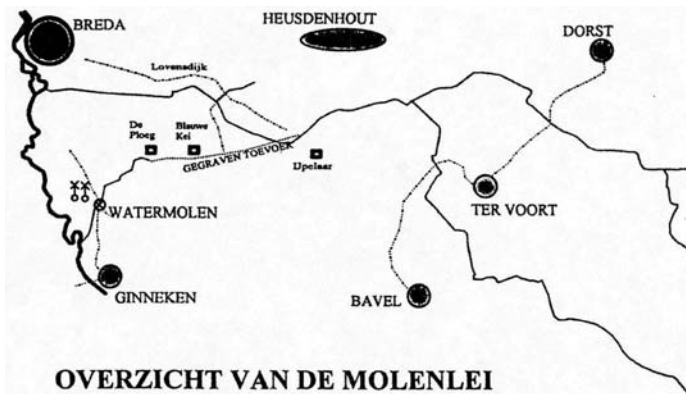
UIT HEUSDENHOUTS HISTORIE 22b

In samenwerking met Heemkundekring Paulus van Daesdonck

Over de Rulle, de Leij, de Molenleij en het stroomgebied, deel 2

De Rulle/De Leij, benedenstrooms 2x verlegd

OVERZICHT VAN DE MOLENLEIJ

Historisch-geograaf Karel Leenders laat in bovenstaand kaartje zien hoe de Molenleij tot stand is gekomen. Vanuit Gilze en Molenschot kwam de Leij richting Heusdenhout. Vandaar stroomde het water via de Rulle naar de vesting Breda. Zie de getrokken lijn onder het woord Lovensdijk. Ter hoogte van Heusdenhout en IJpelaar werd een beek gegraven naar een bestaand stroompje in de buurt van de Zandbergen ten noorden van Ginneken. Hierdoor werd het debiet van het stroompje vergroot om de daar aanwezige watermolen beter te kunnen aandrijven. De molen maalde het schors van eikenbomen tot run dat gebruikt werd voor het looien van huiden. Dat vergraven van de Leij heeft al plaatsgevonden vóór het jaar 1280. Naast de watermolen toont de tekening ook twee windmolens bij Zandbergen. Bij de oorlogshandelingen tijdens het Beleg van Breda door Frederik Hendrik -in 1637- zijn de molens vernield.

Akkers en beemden in de omgeving, uit Cuituur Historische Inventarisatie

In opdracht van de Gemeente Breda maakte historisch-geograaf Karel Leenders in 2006 de Cultuur Historische Landschapsinventarisatie. Het historisch patroon is geprojecteerd op de huidige situatie. Door middel van kleuren wordt het hoogteverschil aangegeven. Ook de loop van de beken is goed te zien. Rechts van de akkers van Heusdenhout (op het plaatje midden rechts) was een verlaagd deel in het terrein aanwezig. Zie de lichtbruine vlek. Op die locatie is de 25 meter hoge afvalberg tussen Heusdenhout en Dorst gevormd. Iets ten noorden daarvan bij Baarschot ligt een gebied waar nog turf is gestoken. We zien dat in een volgend plaatje. Het gegraven deel van de Molenleij loopt door wat hoger gebied. Van dat oorspronkelijk gegraven deel van de Molenleij zijn nog enkele restanten te zien, zoals bij het Baronieterrein en naast Hoeve De Blauwe Kei.

Uit regio Seters-Dorst: Oude Leij of Dorstse Leij (A)

Uit regio Molenschot:

Noordelijk: Bovenleij wordt Molenschotse Broekleij (N-deel)

Zuidelijk: Moleneindse Loop (Z) over in Molenschotse Broekleij. Samen verder als Molenschotse Broekleij (B)

Uit regio Gilze:

Noordelijk: Scheelse loop stroomt in de Raakeindse Heide loop (1)

Zuidelijk: Langereitse Leij wordt Voortjese Leij, voegt zich samen met Kleine Heikense Leij tot Grote Wouwerleij (2)

Raakeindse Heide loop (1) en Grote Wouwerleij (2) voegen zich samen en gaan verder als Gilze Wouwerbeek (C)

A, B en C voegen zich samen en gaan verder als De Leij

De Molenleij vanuit meerdere locaties, met meerdere benamingen

Het overzicht geeft aan dat de Molenleij ontstaat uit diverse stromen. Volgens historici is de Oude Leij een gegraven stroom om het gebied bij Baarschot te ontwateren. Voor dezelfde waterloop komt ook de naam Dorstse Leij voor.

Zowel vanuit de richting Molenschot als uit de richting Gilze stroomt het water vanuit enkele takken richting Heusdenhout. Ze verenigen zich ten oosten van Heusdenhout. Hoewel de stroom hetzelfde blijft krijgt deze hier en daar een andere naam. De getoonde benamingen laten zich verklaren uit de plaatsnaam en de opsomming die Christ Buiks aangeeft voor stromend water. Het woord wouwer betekent visvijver. Mede door de aanwezige leem in de bodem, bleven in de lagere gedeelten van de Gilzewouwerbeek -in kommen- water staan. De Heer van Breda liet in deze wouwers zijn vis vangen.

Gemiddelde hoogten t.o.v. NAP

(Normaal Amsterdams Peil)

via Actueel Hoogtebestand Nederland www.ahn.nl

Op te zoeken via postcodetool op de site:

• Baarschotsestraat Dorst 4849BL	5,8 m1
• Broekstraat Molenschot 5124 NK	9,8 m1
• Versterstraat Gilze 5126BT	17,2 m1
• Heerbaan Heusdenhout bij Leike 4817NL	4,2 m1
• Van den Borchlaan Ginneken	2,3 m1
• Nassausingel 28 Breda huidige uitstroom	2,5 m1

De zwaartekracht is de natuurlijke oorzaak van het stromen van het water, ook in de Molenleij. Dat gebeurt uiteraard alleen wanneer er sprake is van een hoogteverschil. Door het invoeren van een postcode op de site www.ahn.nl kunnen we de gemiddelde hoogte op de aangegeven locatie aflezen. De eerste drie waarden in het overzicht komen van de postcode het dichtst bij de beginpunten van de waterlopen. De vierde komt

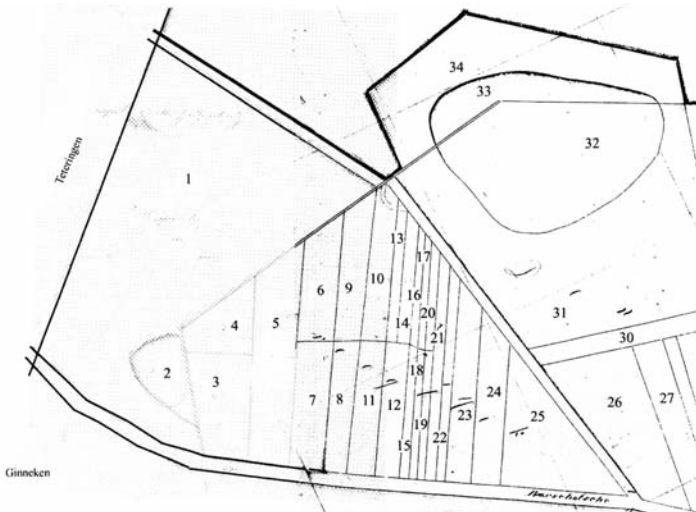

van het punt waar de Molenleij onder de huidige Heerbaan door gaat. De vijfde is nagenoeg op het punt waar de vroegere Molenleij in de Mark uitstroomde. De laatste is ongeveer op het punt waar De Rulle vroeger bij de vesting Breda uitstroomde. Wanneer ik vroeger vertelde dat ik afkomstig ben van een dorp, was de reactie vaak: "Dat gat!" Uit de getoonde metingen blijkt nu waar het eigenlijke gat ligt. U kunt via genoemde site zelf opzoeken hoe uw woning is gesitueerd.

Op dit deel van de kaart uit 1840 is links de vesting Breda te zien. De Molenleij is duidelijk herkenbaar. Ook al was de Molenleij vanaf Heusdenhout/Ijpelaar verlegd naar de Zandbergen, de resten van De Rulle bleven intact om dat gebied te ontwateren in de richting van de vesting. Nu lijkt 1840 heel lang geleden, maar mijn opa werd geboren in 1869 en die heb ik nog ruim twaalf jaar gekend. In 1870 zouden de poorten van de vesting Breda gesloopt worden.

Gebied Droogblik/Bloedpolder bij Dorst, met percelen voor turfwinning, afvoer via Oude Leij

De Rulle/De Leij mondt uit bij vesting

Op de site Geschiedenis van Dorst, zie www.geschiedenis-dorst.nl, vertelt Piet van Beek over de turfwinning in de polder Droogblik en bij Baarschot. Historicus Christ Buiks noemde het woord 'blik' al voor stilstaand water. Zoals eerder gezegd werd het gebied ontwaterd via de -gegraven- Oude Leij. Op die manier hield men er de waterstand op peil en kon er turf worden gestoken. Het plaatje laat de verkaveling zien van de percelen waar turf werd gestoken. Voor eigen gebruik had men liever smalle maar lange percelen.

Op de afbeelding is de vesting Breda te zien in zijn meest uitgebreide vorm in 1869. Op de tekening stroomt aan de rechterzijde De Rulle de vestinggracht in. Daarboven is de Lovensdijk getekend en onder de waterloop de Molengrachtstraat. Vanaf 1869 werd de ontmanteling van de vesting Breda ter hand genomen. Omstreeks 1881 werd deze afgerond. De vorm van de vesting uit die tijd is nog enigszins herkenbaar in het patroon van de huidige singels rond het centrum.

Van één van de huurcontracten luidt een bepaling dat de huurder niet meer dan 1 roede (= 0,01 hectare) per jaar aan turf mocht steken. De getallen op de percelen verwijzen naar de naam van de gebruikers. Zo zijn de percelen 5 en 23 van de weduwe van Willem Oomen uit Heusdenhout.

De uitbreiding van de stad maakte de Molenleij tot een lastig fenomeen. Voor bouwplannen vormde de waterloop een grote hindernis. Ook de regelmatige stankoverlast was hinderlijk voor de bewoners langs de Molenleij. Diverse oplossingen werden bedacht, maar geldgebrek en omdat het twee gemeenten betrof

1941 start aanpassing De Leij

werkten remmend. Er werd onderling nogal gesteggeld over de verdeling van de kosten. Uiteindelijk werd bij het begin van de oorlog (WOII) een begin gemaakt met het dempen van de Molenleij tussen Heusdenhout en Ginneken. Bij de Heusdenhoutseweg werd de Molenleij omgebogen en weer zoals heel vroeger naar de stad geleid. Op de oorlogsfoto van de RAF zien we iets onder het midden het oude Ijpelaar. Daarboven ligt Heusdenhout. Zowel de Heusdenhoutseweg, de oversteek van de Molenleij als de aansluiting op de Valkenierslaan zijn goed herkenbaar. De witte vlek aan de Heusdenhoutseweg is een van de zandhopen die bij het vergraven van de Molenleij ontstonden. Oudere bewoners van Heusdenhout lieten ons weten dat ze daar als kind met veel plezier in hebben gespeeld.

De Leij voor ontspanning

Tijdens gesprekken die we als werkgroep met oudere mensen uit het vroegere Heusdenhout houden komt het vaak ter sprake. Het Leike is in het verleden in Heusdenhout een bron van veel speelplezier geweest. Op de foto is een gezelschap uit de buurt te zien tijdens het schaatsen. In de warme zomermaanden was het water natuurlijk ook aantrekkelijk en gaf het de kinderen de nodige afkoeling. De waterstand in het Leike kon nogal variëren. Soms vielen er stukken droog zodat de aanwezige vissen zich moesten verzamelen in diepere gedeeltes. In die poelen kon men soms paling vangen. Er wordt het verhaal verteld van een knecht van Hoeve De Blauwe Kei, die gebarend en luid roepend op een stel kinderen afkomt. Zij hebben net een aantal palingen in een poel geïsoleerd om deze te vangen. De man roept dat het vangen van vis niet is toegestaan. Hij komt in de buurt en de

kinderen gaan op de loop. De man gaat er ook vandoor, maar niet nadat hij de palingen zelf had gevangen.

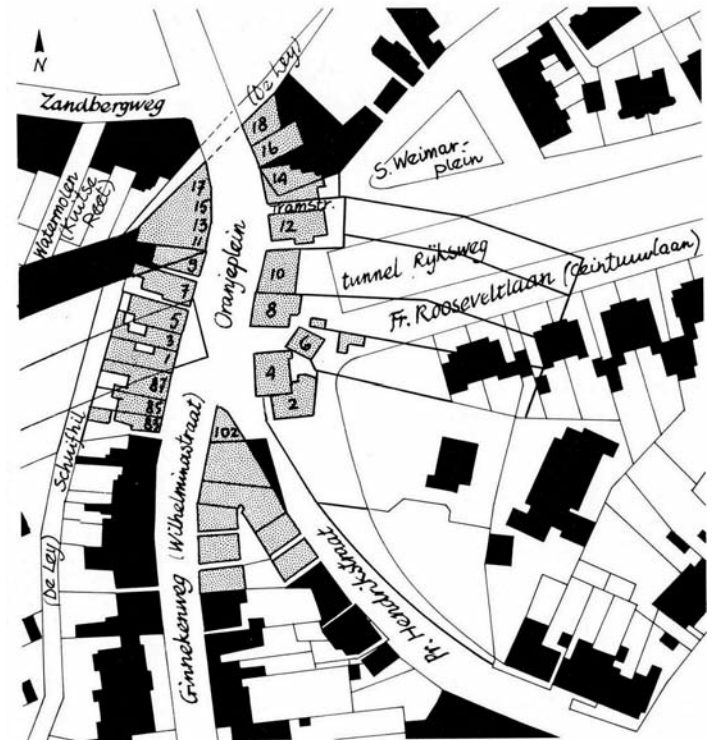
Gedempt traject van De Leij

Vanuit Heusdenhout:

- Zuidelijke Rondweg/Franklin Rooseveltlaan
- Bij Hoeve De Blauwe Kei
- Bij Molenleijstraat en Korte Ploegstraat
- Tuin Benedictinessenhof
- Tussen de Roy van Zuidewijnlaan en Saksen Weimarlaan
- Oranjeplein
- Schuifhil, verder richting van den Borchlaan

Van het gegraven deel van de toenmalige Molenleij is thans nauwelijks nog wat te zien. Dat deel vormde voor verdere ontwikkelingen een grote last. Soms viel de Molenleij droog, dan ontstond er weer een overstroming. Zoals gezegd, er werd afval in gedumpt en de riolering kwam er in uit wat vervolgens tot stankoverlast leidde. Grote veranderingen in het landschap zoals infrastructurele voorzieningen en woningbouw lieten de loop van dat deel van de Molenleij verdwijnen. Zie de opsomming van oost naar west in het overzicht. Slechts hier en daar is er nog wat van de oude loop te ontdekken. Bijvoorbeeld naast het voetbalterrein van Baronie. Ook bij de -gelukkig- bewaard gebleven Hoeve De Blauwe Kei is nog een restant te zien.

Schuifhil: 'n stukje gedempte Leij

In het door historicus Ad Jansen geschreven boek met de titel Een halve eeuw Ginneken staat op bladzijde 46 van deel I deze duidelijke tekening. Het is daar waar nu de Ginnekenweg de zuidelijke rondweg oversteekt en de Johan Willem Friso laan overgaat in de Franklin Rooseveltlaan. Het zijn eigenlijk twee in tijd verschoven situaties door elkaar heen. De loop van De Leij is te zien, deze komt uit oostelijke richting tussen De Roy van Zuidewijnlaan en de Saksen Weimarlaan in. Vervolgens gaat

deze dan onder de Ginnekenweg door in de buurt van de winkel van Jaak van Wijck. Tevens zijn de panden -in licht grijs- aangegeven die aan de vooruitgang ten prooi vielen. Waar nu het straatje met de naam Schuifhil loopt stroomde eens het water van de Molenleij. De naam Schuifhil is een persoonsnaam en is geen historisch toponiem. De heer Schuyfphil was de eigenaar van enkele in de nabijheid gelegen percelen.

De in 1795 opgerichte gemeente Teteringen moest in 1927 haar grondgebied direct rondom de vesting door annexatie aan Breda afstaan. Sinds dat jaar raakten de gemeente Breda en de gemeente Ginneken c.a. elkaar. Op 1 januari 1942 werden het dorp Ginneken en het westelijke deel van Heusdenhout door annexatie

Herinnering aan voormalige grens

aan de gemeente Breda toegevoegd. Het resterende deel van de gemeente Ginneken en Bavel ging verder als gemeente Nieuw-Ginneken. Het overgebleven deel van Heusdenhout werd op 1 juni 1961 Bredaas grondgebied.

Ter herinnering aan het feit dat op die plek eens de grens tussen gemeente Breda en gemeente Ginneken en Bavel liep werd de afgebeelde gedenksteen ingemetseld.

De tekst op de gedenksteen luidt als volgt:

HIER LIEP 'T LEIKE GINNEKENS GRENS
ZELFSTANDIG ZIJN EN BLIJVEN WAS DE WENS
DOCH DE NOORDELIJKE OPMARS VORDERDE GESTA
OP 1 JANUARI 1942 WERD GINNEKEN VOORGOED BREDA

TER VERZOENING
1 NOVEMBER 1980

M.J.H. VAN DE VEN   S.G.C. 'T LESTOGENBLIK   W.J.L. MERKX
BURGEMEESTER   22 JARIG JUBILEUM   BURGEMEESTER
NIEUW-GINNEKEN   300 JAAR GINNEKENS CARNAVAL   BREDA

Tot zover een aantal elementen uit de geschiedenis van de Molenleij en zijn stroomgebied.

Reacties op deze publicatie of historische opmerkingen over het Heusdenhout van vroeger: nieuws@heusdenhout.nl

Werkgroep Heusdenhouts Historie van Heemkundekring Paulus van Daesdonck

